

AYOLLAR TOMONIDAN SODIR ETILGAN JINOYATLAR VA ULARNI
OLDINI OLISHNING KRIMINALISTIK AHAMIYATI

Nuraliyeva Zaxrohon Ulug'bek qizi

Ichki ishlar akademiyasi 2-bosqich kursanti,

Mirzayeva Hanifa Shuxrat qizi

Jamoat xavfsizligi universiteti 3-bosqich kursanti

Annotatsiya: *Ayollar jinoyati bugun erkaklar o'rtasidagi jinoyatdan ham xavfliroq tus olmoqda. Gap jabrlanuvchiga yetkazilgan zarar miqdori haqida ketmayapti, balki jinoyatchi ayolning oilasi, u tarbiyalaydigan kelajak haqida ketyapti. Ushbu maqolada muallif ayollar jinoyatining ayni shu jihatlari haqida o'z fikr-mulohazalarini bayon etadi.*

Kalit so'zlar: *ayollar jinoyati, jinoyat kodeksi, jazo, statistika, ozodlikdan mahrum qilish, ozodlikni cheklash va h.k.*

Jinoyatchi" degan nomni olish qanchalar og'ir va mashaqqatli ekanini to'la ifoda etish qiyin. Chunki bu so'zni eshitib, etimiz junjikadi., "Xudo saqlasin", deymiz. Agar ana shu nom hayotingizda aziz va muqaddas bo'lgan ayolga nisbatan aytilsa-chi? Ko'z o'ngimizda ona, singil, opa, suyuqli yor bo'lib gavdalanadigan ayolni jinoyatchi sifatida panjara ortida tasavvur qila olamizmi?! Ammo afsus bilan qayd etish joizki, ayollarni e'zozlash va ulug'lash borasidagi bunday ezgu ishlarga qaramasdan, ayol degan muqaddas nomga dog' tushirib, turli illat-u jinoyatlar botqog'iga botayotganlar ham yo'q emas.

"Ayollar jinoyati" tushunchasi 20-asrda paydo bo'lgan bo'lib, u umumiy jinoyatlarning bir qismi sifatida qaraladi hamda erkak jinsidagi shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyatlardan psixologik, biologik va fiziologik jihatdan farqlanadi. Sud amaliyoti shuni ko'rsatadiki, dunyo miqyosida statistik jihatdan keng tarqalgan ayollar jinoyatlari sarasiga o'g'rilik, firibgarlik, o'zlashtirish va giyohvand moddalar savdosi, fohishalik, odam o'ldirish jinoyatlari kiradi. Jinoyatchi ayollarning bu turdagi jinoyatlarni sodir etishlarida umumiy xususiyat mavjud bo'lib, ko'plab kriminalist olimlarning fikricha, bu turdagi jinoyatlarni sodir etishga moyillik jinoyatchi ayollar uchun subyektiv tomondan osonlik bilan amalga oshirilishi bilan bog'liq. Masalan, o'g'rilik, firibgarlik, o'zlashtirish va rastrata kabi jinoyatlar sodir etishda ko'proq jismoniy mehnat emas, balki aqliy faollik talab etiladi. O'z o'rnida jinoyatchi ayollar ruhiyati yengil hayotga erishish uchun turli hiylalar o'ylab topish, qonunni chetlab o'tishning yangidan yangi yo'llarini izlash hamda jinoyatni sodir etishning o'ziga xos usullaridan foydalanishga undaydi. Shuningdek, jinoyatchi ayolning emotsional holati ular tomonidan sodir etiladigan jinoyatni subyektiv va obyektiv tomondan erkak jinoyatchi tomonidan sodir etiladigan jinoyatlardan farqlash imkonini beradi. Ozodlikdan mahrum qilish joylarida saqlanayotgan ayollarning atigi 22,8 foizining oilasi bor. Yangi tug'ilgan bolasini o'ldirgan jinoyatchilar orasida nikoh munosabatlarida bo'lgan ayollarning eng kam bor. Aytib o'tish kerakki, qamoq jazosiga hukm qilingan ayollarning ko'pchilik qismi (67,7%) bolali, har to'rtinchi ayol esa ikki yoki undan ko'p bolali. Ular orasida yolg'iz onalar ko'p.

Ayollar jinoyati - bu ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar majmui. Ayollar jinoyatchiligi - bu jinoyatning bir qismi bo'lib, u bir qancha sifat va miqdoriy xususiyatlar,

jinoyatchilik omillarini belgilovchi bir qancha shaxsiyat xususiyatlarining o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Shunga ko'ra, ayollar jinoyatchiligining oldini olish ham o'ziga xos xususiyatga ega. Jinoyat sodir etgan shaxslarning umumiy sonidagi ayollar ulushi kam, taxminan 15%. Shu bilan birga, ayollar jinoyati tarkibi erkak jinoyatchiligidan, asosan, kasbiy faoliyat bilan bog'liq bo'lgan yollanma jinoyatlarning ko'payishi bilan farq qiladi: o'zlashtirish yoki o'zlashtirish yo'li bilan o'g'irlik, o'g'irlik, firibgarlik va mulkka qarshi boshqa jinoyatlar. So'nggi yillarda bu iqtisodiy faoliyat sohasidagi jinoyatlarning ko'payishi, shuningdek, jinoyatchi ayollarning kasbiy faoliyati bilan bog'liq: noqonuniy bank faoliyati, noqonuniy ravishda kredit olgan tashkilot bilan soliq to'lashdan bo'yin tovlash, noqonuniy biznes. Shu bilan birga, ayollar jinoyati tarkibida bu toifadagi jinoyatlar erkaklar jinoyati tarkibidagi tegishli jinoyatlar nisbati bilan solishtirganda ancha yuqori. Ayollarning ushbu jinoyatlarni sodir etishda yuqori jinoyat faolligi, ko'pincha bu jinoyat harakatlari iqtisodiyotning feminizatsiyalangan sohalarida sodir bo'lishi bilan izohlanadi, masalan, savdo, bank, maishiy xizmatlar va pul munosabatlari. Ko'pgina hollarda ayol jinoyatchiligiga uni o'rab turgan muhiti ta'sir ko'rsatadi. Masalan, doimiy ish joyining yo'qligi, oylik maoshining pastligi, tyrli madaniy hordiq chiqarishga moddiy ahvoli yo'l qo'ymasligi, doimiy yetishmovchilik ayollarni jinoyat sari yetaklovchi omillar hisoblanadi. Eng asosiy sabablar jumlasiga esa mutasssil ruhiy zarbalar, alkohol mahsulotlarini iste'mol qilish va shaxsiy adovat kabilar kiradi. Ayollar jinoyatchiligini shaxsini o'rganishda olimlar tomonidan ikki xil nazariyalar ilgari suriladi: A.Kettlening fikriga ko'ra, ayollarning jinoyat olamiga kirishga ular yashagan ijtimoiy muhit, turmush tarsi, tanlagan kasbi, yoshi, ma'lumoti va boshqa umumiy holatlar sabab bo'ladi. Uni o'rab turgan tashqi muhit esa jinoyat sodir etishga faqatgina turtki vazifasini o'taydi deya ta'kidlaydi olim.

Ayol jinoyatchiligining tarkibi zo'ravonlik jinoyatlarining nisbatan past darajasi bilan ajralib turadi, ular asosan oilaviy va kundalik hayotda sodir bo'ladi. Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, so'nggi yillarda ayollar o'rtasida bunday zo'ravonlik jinoyatlarining soni ortib bormoqda: aksariyat hollarda ular salomatlikka ozgina zarar etkazish, kaltaklash, qotillik tahdidlarini o'z ichiga oladi. Ayollarning zo'ravonlik jinoyati asosan oilaviy va maishiy xarakterga ega bo'lishiga qaramay, so'nggi yillarda ayollarni yollanma maqsadlar uchun qotillik qilish holatlari ko'paymoqda, talonchilik bilan bog'liq. So'nggi yillarda giyohvand moddalar savdosi bilan bog'liq jinoyatlarda ayollarning jinoiy faolligi oshdi; shu bilan birga, ular ko'pincha bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan bunday jinoyatlarning tashkilotchilari sifatida harakat qilishadi. Umuman olganda, jinoyat sodir etganlar orasida ayollar ulushi past: 2020-yilda bu taxminan 15,5%ni tashkil etdi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jinoyatchi ayollarning yarmidan ko'pi 30 va undan katta yoshdagi jinoyatlar. Bu guruh ayollari orasida yolg'iz ayollar ko'p, bunga oilaviy aloqalarning uzilishi va ota-onasining o'limi guvohlik beradi. Shu bilan birga, olimlar keksa va hatto keksaygan jinoyatchilar, shuningdek I va II guruh nogironlari ulushi oshganini qayd etishmoqda. Taxminan teng miqdordagi ayollar jinoyat sodir etilgan vaqtda turmush qurgan va turmushga chiqmagan. Shu bilan birga, ayolga qo'yiladigan jazo turi oilaning keyingi saqlanib qolishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Jinoyat sodir etgan ayollarning ta'lim darajasiga kelsak, vaziyat quyidagicha: hozirgi vaqtda o'rta maxsus va oliy ma'lumotli (shu jumladan to'liq bo'lmagan) mahkumlar sonining biroz o'sishi kuzatilmoqda. Va bu shuni anglatadiki, ayollar jinoyat sodir etilgan vaqtda o'z ixtisosiga ega

bo'lishgan. Bu tendensiyaga qaramay, sudlangan ayollarning qariyb 25 foizi to'liq umumiy ma'lumotga ega emas.

Jinoyatchining kimligi muammosi mutaxassislar tomonidan murakkab jarayon deb qayd etildi. Muammoning murakkabligi turli nuqtai nazarlarning mavjudligini ham oldindan belgilab beradi. Ba'zi kriminologlar "jinoyatchi shaxs" umumiy tushunchasida amaliy yoki nazariy qiymat yo'q deb hisoblaydilar. Jinoyat sodir etgan barcha shaxslar umumiy xususiyatga ega bo'lgan bitta umumiy mulkka ega: bundan tashqari ularning har biri qonunni buzgan. Va buning uchun an'anaviy va mazmunan juda aniq bo'lgan "jinoyat sub'ekti" tushunchasi yetarli. S.I. Kurganov ta'kidlaganidek, bir tomondan, bu tushunchaga faqat jinoyatchilarga xos bo'lgan ba'zi maxsus xususiyatlarning kiritilishi, aslida, Lombrosianizmning axloqiy va psixologik shakliga olib keladi. Boshqa tomondan, agar biz uni faqat bitta belgi - jinoyat sodir etishda aybdorlik bilan tavsiflasak, "jinoyatchining shaxsi" tushunchasi bilan "jinoyat sub'ekti" tushunchasini ajratib bo'lmaydi. Ammo "jinoyat predmeti" - bu jinoyat huquqi tushunchasi bo'lib, u jinoiy javobgarlikka tortish asoslarini aniqlash uchun ishlatiladi. Jinoyatchining shaxsi - bu kriminologik tushuncha, u jinoyat sabablarini o'rganishda ishlatiladi. Shuning uchun "jinoyatchining shaxsiyati" tushunchasi kriminologik ahamiyatga ega xususiyatlarni o'z ichiga olishi kerak. Huquqbuzarning shaxsini o'rganish profilaktika harakatining obyekt bo'lishi mumkin bo'lgan shaxsiyat xususiyatlarini, shuningdek, bu xususiyatlarni shakllantiradigan ijtimoiy sharoitlarni aniqlash imkonini berishi kerak.

Qiziqarli holat shundaki, jinoyatlarning yarmi ayollar tomonidan yetakchisi erkak bo'lgan kichik (3 kishigacha) jinoiy guruh tarkibida sodir etilgan. Tanlangan kriminologik tadqiqotlar va statistika shuni ko'rsatadiki, jinoyatchilar orasida ayollar erkaklarnikidan ancha kichikdir. Ayol jinoyatchilar orasida eng katta guruhni 30 yoshgacha bo'lgan shaxslar egallaydi (taxminan 48%). Ammo alohida toifalar orasida turli yosh guruhlarining nisbati boshqacha bo'lishi mumkin. Ma'lumki, pora oluvchilar va katta o'g'rilar orasida o'rta va keksa yoshdagi odamlar ustunlik qiladi va ular retsidivist ayollar orasida ko'proq. 30-40 yoshda ayollar ijtimoiy ishlab chiqarishda eng faol ishtirok etadilar va ularning ijtimoiy aloqalari ortib bormoqda. Zo'ravonlik bilan jinoyat sodir etgan ayollar orasida eng katta guruhni 18-24 yoshdagilar egallaydi, 30-40 yoshdagilar taxminan olti foizni egallaydi.

Zaharli va giyohvandlik, alkogolli mastlik holatida jinoyat sodir etgan ayollarning nisbati erkaklar uchun mos keladigan ko'rsatkichlarga o'xshaydi va jinoyat sodir etganlarning umumiy sonining taxminan 1% va 20% ni tashkil qiladi. Bugungi kunda ayollar mehnati, birinchi navbatda, iqtisodiyot tarmoqlari va ish haqi darajasi past bo'lgan faoliyat turlariga beriladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ayollarning ishi erkaklarnikidan past, hatto mutaxassisligi va malakasidan qat'i nazar. Shunday qilib, oliy ma'lumotli ayollar bir toifadagi erkaklardan ko'proq maosh oladilar. Zamonaviy sharoitda oila institutining oldingi ahamiyatini yo'qotishi, uning shaxsiyat va xulq -atvor shakllanishiga ta'sirining zaiflashishi, umuman turmush qurgan oilaning beqarorligi tobora ko'proq qayd etilmoqda. Ajralish natijasida ayollar, qoida tariqasida, o'ta noqulay ahvolga tushib qolishadi: bolalari bilan qolganda, ular to'liq yoki katta darajada moddiy yordamdan mahrum bo'lishadi. Oiladagi zo'ravonlik, shuningdek, qurbonlari, ayollar va bolalar bo'lgan muhim kriminologik muammo hisoblanadi. Ota -onalar oilasidagi zo'ravonlik va ayollarning kelajakdagi xatti -harakatlari o'rtasida bog'liqlik bor: bolalik

va o'smirlik davrida zo'ravonlik bilan jinoyat sodir etganlarning 80% ota - onasi yoki ularning o'rmini bosgan zo'ravonlik qurbonlari bo'lgan.

Ayollarning iqtisodiy faoliyatga jalb etilishi, ularning ijtimoiy mustaqilligining kuchayishi bilan ayollarning xulq -atvoridagi stereotiplar o'zgarmoqda. Ko'p ayollar uchun spirtli ichimlik stressdan chiqish, moddiy, oilaviy va kundalik muammolardan xalos bo'lish vositasiga aylanadi. Giyohvand moddalarni iste'mol qiluvchilar orasida ayollar ulushining o'sish tendensiyasi ham mavjud. Spirtli ichimliklarni, giyohvand moddalarni iste'mol qilish, ularga bo'lgan ehtiyoj, shuningdek, yollanma jinoyatlarni sodir etishni bevosita shartlaydigan holatlar sifatida ham xizmat qilishi mumkin. Ayollar jinoyatchiligining xususiyatlari an'anaviy qadriyatlarining qadrsizlanishini, zamonaviy jamiyatning axloqiy ko'rsatmalarining xiralashishini aks ettiradi, chunki umuman ayollarning xulq -atvori ko'proq ijtimoiy baholarga, jamiyatda qabul qilingan xulq -atvor modellariga va axloqiy g'oyalarga bog'liq. Ijtimoiy rivojlanishning oldingi bosqichida o'rnatilgan me'yorlar, birinchi navbatda, yosh avlod uchun standart emas, chunki ularni zamonaviy sharoitlarda ta'qib qilish, ijtimoiy muvaffaqiyat va moddiy farovonlikka olib kelmaydi. Ayollar jinoyatchiligining umumiy oldini olish, umuman, jinoyatchilikka qarshi kurash doirasida, zamonaviy jamiyatdagi ayollarning ijtimoiy mavqeyining o'ziga xos xususiyatlarini, u bajaradigan ijtimoiy va rol funksiyalari kompleksini hisobga olgan holda qurilgan. Ayollarning kriminologik harakatlari yosh avlodga eng halokatli ta'sir ko'rsatadi: ulardan o'g'irlik, doimiy ichish yoki fohishalik bilan shug'ullanadiganlar o'z farzandlariga to'g'ri tarbiya bera olmasligi aniq. Shuning uchun, asar muallifi ayol jinoyatchiligi va voyaga etmaganlar o'rtasidagi jinoyat o'rtasidagi eng yaqin aloqani bildiradi. Ayollar sodir etgan jinoyatlar orasida davlat mulkini o'g'irlash, fuqarolarning shaxsiy mulkini o'g'irlash, firibgarlik, poraxo'rlik, qotillik, talonchilik va boshqa jinoyatlar ko'p. Voyaga etmagan jinoyatchilar orasida qizlar soni ko'payib bormoqda, ular mastlik, ichkilikbozlik, giyohvandlik va fohishalik bilan faolroq shug'ullanmoqda. Ayollarning jinoyatchilik xatti -harakatlarining sabablarini tushunish ayollar jinoyatchiligining oldini olishda katta ahamiyatga ega. Shuning uchun, ayollarning jinoiy xatti -harakatlarining sabablari haqida gapirganda, qoida tariqasida, bolalikdan, oiladan boshlanadigan butun jinoiy zanjirni tahlil qilish kerak. Shaxsiyatning shakllanishida oilaning shaxsga ta'siri tom ma'noda hayotning birinchi kunlaridan boshlab sodir bo'ladi, u odatda o'smirlik davrida - shaxsning ijtimoiy rivojlanishi jarayonida alohida ahamiyatga ega bo'lgan davrda, hayoti davomida davom etadi. Oilada hukmron bo'lgan qadriyatlar tizimi, xatti-harakatlarning stereotiplari doimiy o'zaro aloqalar, oila ichidagi munosabatlarning o'ziga xos hissiy tabiati tufayli uning a'zolari tomonidan mustahkam assimilyatsiya qilinadi.

Oila tarbiyasidagi kamchiliklar va voyaga yetmaganlarning xulq-atvorini buzish qonuni o'rtasidagi bog'liqlikni ko'plab tadqiqotlar kuzatishi mumkin. Bu, ayniqsa, muhim ahamiyatga ega, chunki oilaning ta'siri maqsadli pedagogik ta'sir, bolaning ota - onasining ko'rsatmalari, axloqiy me'yorlar va xulq -atvor usullarini ishlab chiqishga qaratilgan va oilaning shaxsiyatiga o'z -o'zidan ta'sir qilish orqali amalga oshiriladi. Ijtimoiy ta'limning kamchiliklari muhim kriminologik ahamiyatga ega. Xalq ta'limi - bu oilaviy muhitdan tashqaridagi odamga bolalik va o'smirlik davriga nisbatan amalga oshiriladigan maqsadli, shakllantiruvchi pedagogik ta'sir. Ularning faoliyatidagi kamchiliklarning kriminologik ahamiyati shundaki, ular voyaga yetmaganlar va yoshlarga ta'lim -tarbiya berish vazifalarini bajarish uchun maxsus ishlab

chiqilgan bo'lib, ular oilaviy tarbiyaning kamchiliklarini to'ldiradigan va salbiy ta'sirlarga qarshi turuvchi ta'sir ko'rsatmaydi. . Ayollarning zamonaviy jinoyat xulq-atvorining xavfli tendensiyalari qatorida jiddiy xatti -harakatlarning intensiv o'sishi, takror jinoyatlarning mutanosib ulushi, jinoyatchilar yoshining pasayishi va shu bilan birga ularning sonining ko'payishi mavjud. Ayollarning jinoyati ularning erkin bozor iqtisodiyotining barcha sohalarida ishtirokining kengayishi (tadbirkorlik, tijorat faoliyati va boshqalar), ijtimoiy institutlarning va birinchi navbatda oilaning sezilarli darajada zaiflashuvi bilan bog'liq. Shuningdek, bu jarayon odamlarning zo'riqishi va tashvishining kuchayishi, jamiyatda nizolar va adovatlarning kuchayishi, aholi orasida alkogolizm va giyohvandlikning ko'payishi va boshqalar. Ayollar jinoyatchiligi jamiyatga eng salbiy ta'sir ko'rsatadi, ijtimoiy hayot hodisalariga ta'sir qiladi, barcha jinoyatlar dinamikasiga yetarlicha ta'sir qiladi. Ayollar jinoyati o'z-o'zidan yuzaga keladigan jinoyat turi emas. U bevosita oilaviy muhit hamda jamiyat aralashuvida yuzaga keladi. Shu boisdan bu jinoyat turining kriminologik ahamiyati judayam muhim va jois bo'lsa ayanchli ham.

Umumiy profilaktika choralari umuman ijtimoiy hayotning turli sohalaridagi ayollarning ahvolini yaxshilashga yo'naltirilishi kerak: ayollarning mehnat sharoitlarini yaxshilash va yengillashtirish, bandlikdagi tenglik, homiladorlik va bolalar tug'ilishi munosabati bilan ijtimoiy qo'llab -quvvatlashni oshirish; muhtoj oilalarga yordam, bolalarni himoya qilish va oilani muhofaza qilish. Shunday qilib, federal darajadagi chora -tadbirlar "Sog'liqni saqlash", "Ta'lim", "Arzon va qulay uy -joy" ustuvor milliy loyihalari doirasida ko'zda tutilgan choralarni o'z ichiga olishi mumkin. Ayollarga nisbatan davlat siyosatini belgilovchi Konstitutsiya, qonun hujjatlari va boshqa me'yoriy hujjatlar ijtimoiy tenglik g'oyasiga asoslangan va ayollarning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotda to'liq va teng ishtirok yetishiga erishish maqsadini belgilab beradi.

REFERENCES:

1. Abdullayev Y. Sravnitelniy analiz effektivnosti regionalnoy ekonomiki. - T.: Mehnat, 1987. - 245 s.
2. Adamov V.E. Faktorniy indeksniy analiz. - M.: Statistika, 1977. - 180 s.
3. Baxlanov T.I. Nekotorie voprosi indeksnogo metoda. - M.: Statistika, 1972, - 200 s.
4. Djinni K. Srednie velichini. - M.: Statistika, 1970. - 102 s
5. Karaketov Y.M., Usmonaliev M. Jinoyatchilikka qarshi kurashning kriminologik choralari. - T.: O'zbekiston, 1995. - 228 b.
6. Kovaleva L.K. Mnogofaktomoye prognozirovaniye na osnove ryadov dinamiki. - M.: Statistika, 1980. - 210 s
7. <https://articlekz.com/article/20751>
8. <https://cyberleninka.ru/article/n/kriminologicheskaya-harakteristika-zhenskoy-prestupnosti-1>